

”Asylintervjuer borde alltid spelas in”

”Förstår du tolken?” Det är en fråga som handläggare regelmässigt ställer till asylsökande under asylintervjun. Men frågan är felställd, menar flera av deltagarna i en pågående intervjustudie om kommunikationen i asylprocessen. För ett stort rättssäkerhetsproblem under asylintervjun är just risken att felaktigheter uppstår utan att någon av parterna i rummet noterar det – för vem, förutom möjligen tolken, kan ha en helhetsbild av kommunikationen? Språkforskarna Hanna Sofia Rehnberg, Zoe Nikolaidou & Cecilia Wadensjö redogör för vad asylsökande och biträden ser för problem och förbättringsförslag i relation till den omstridda tolkningen.

”Antingen måste det finnas rejäl utbildning för tolkar, du vet, riktig utbildning för tolkar som är specialiserade på det här [...] Alltså de måste vara professionella för att inse vikten av att tolka rätt, för där är de mest rädda för att stå ut som en person som inte hinner tolka [...] Men jag tycker att det är väldigt viktigt att stoppa och säga 'Men vänta, låt mig tolka först'. Det händer inte ofta.” Det säger asylsökande A, som under sina år i Sverige har stöttat många människor i asylprocess. Hen understryker hur viktigt det är att tolken är professionell och vågar avbryta när en sökande talar i för långa sjok.

Asylsökande A är en av informanterna i vår pågående forskningsstudie där vi intervjuat ett trettiotal personer – (före detta) asylsökande, jurister, tolkar, handläggare och frivilligarbetare – om deras erfarenheter och upplevelser av asyl-

Om intervjustudien

- ★ Intervjustudien som ligger till grund för denna artikel är en del av forskningsprojektet *Migranternas berättelser i asylprocessen*, som du kan läsa mer om här: <https://blogg.sh.se/asylberattelser/>
- ★ Hittills har vi intervjuat sju asylsökande (av vilka sex har fått asyl och en har fått avslag), 6 tolkar, sex handläggare samt sju jurister med erfarenhet av att vara offentliga biträden i asylärenden. Vi har också intervjuat fyra övriga personer som inom ramen för idéburen verksamhet arbetar med att stötta asylsökande i asylprocessen.
- ★ De personer som ingår i vår studie har alla frivilligt valt att delta utifrån sitt intresse och sitt engagemang i frågan.
- ★ Studien inleddes våren 2019 och är pågående. Vi söker fortfarande efter (före detta) asylsökande som vill berätta om sina erfarenheter av Migrationsverkets utredningssamtal. Kontakta oss gärna på vår krypterade e-postadress asylberattelser@protonmail.se eller ring till Cecilia Wadensjö, som talar svenska, engelska och ryska: 08-16 47 26.

intervjun, det vill säga det utredningssamtal som Migrationsverket håller med asylsökande. Ett ämne som tas upp i alla våra intervjuer är att undermålig tolkning leder till rättsosäkerhet.

Brist på kvalificerade tolkar

Bristen på kvalificerade tolkar uppges vara ett stort problem. Om tolkningen inte fungerar kan det märkas på flera sätt, till exempel genom att långa utläggningar tolkas i några få korta meningar eller genom att frågor som ställs får obegripliga svar.

Biträde A hävdar att det märks stor skillnad på rättstolkare, som har specialkunskaper i juridik, och andra tolkar: "Är du inte rättstolk och riktigt insatt så missar du ofta när du ska översätta terminologier vad gäller straffsats och brottsrubriceringar, olika myndigheter och så vidare, det blir fel. Och det kan ju också påverka trovärdigheten."

Inte sällan är det tolkens svenska som brister, något som kan leda till att nyanser och detaljer försvinner, enligt flera av våra informanter.

Biträde B är kritisk till att Migrationsverket inte alltid uppger i intervjuprotokollet vilken kvalifikation tolken har. Detta är central information för den som, i likhet med biträde B, arbetar med asylärenden där den sökande har fått avslag.

Vikten av detaljer

Att de tolkar som används i asylintervjuer är kvalificerade är en helt nödvändig förutsättning för att rättssäkerheten ska kunna upprätthållas. Men i våra intervjuer träder en rad problem fram knutna till just tolkningen. Enligt våra informanter är det inte ovanligt att tolkar försöker sig på att sammanfatta det som den asylsökande har sagt. Sammanfattningar – eller komprimerade översättningar – blir vanligen mer detaljfattiga, och det är en fara i sig, eftersom asylansökningar återkommande avslås just med motiveringen att den sökandes berättelse är "vag och detaljfattig". Det är den jobbigaste standardformuleringen, menar frivilligarbetare A: "Det beror ju väldigt mycket på både personens egen förmåga att uttrycka sig på sitt eget språk och att de nyanser som han eventuellt har verkligen kommer ut ifrån det som tolken säger."

När de asylsökande uppmanas att tala i korta meningar, för att tolken ska hinna tolka, kan även detta leda till att berättelsen blir mer detaljfattig.

När de asylsökande uppmanas att tala i korta meningar, för att tolken ska hinna tolka, kan även detta leda till att berättelsen blir mer detaljfattig. De asylsökande är generellt sett ovana vid att tala genom tolk och det kan uppfattas som en motsättning att fatta sig kort och samtidigt vara detaljerad, enligt biträde F. Även handläggare kan vara ovana vid att tala genom tolk, eftersom det är så stor personalomsättning på Migrationsverket, påpekar biträde F, som har sett vad det kan få för konsekvenser. Om handläggaren inte har tänkt igenom i förväg vad hen ska säga ökar risken att samtalet blir ostrukturerat och att handläggaren formulerar sina frågor på ett "utsvävande" sätt, något som i sin tur ofta leder till att tolken översätter ett kondensat, enligt biträde F. "Och det är ju ett problem, för då vet ju inte jag vilken fråga det är min klient svarar på, och Migrationsverket vet inte heller egentligen". Detta är ytterligare ett exempel på hur rättssäkerheten hotas.

Att våga avbryta

När det inte fungerar alls med tolkningen är det viktigt att våga avbryta samtalet och få det uppskjutet till ett senare tillfälle, då en annan tolk anlitas. Det säger flera av våra informanter, samtidigt som de understryker att det inte är så självklart som det kan låta. Biträde E, som talar flera språk utöver svenska, uppskattar att hen avbryter 30 procent av alla asylintervjuer och ber att få dem ombokade på grund av att tolkningen är bristfällig. I likhet med de övriga biträden som vi har intervjuat har biträde E uttryckt ett särskilt engagemang för asylutredningar. Frivilligarbetare C påpekar att det inte alls är säkert att alla biträden avbryter intervjun när tolkningen inte fungerar, även om de borde göra det: "För som biträde är man ju också beroende av ytterligare förordnanden och man vill ju inte att handläggaren ska bli alltför arg."

Också för den asylsökande kan det vara känsligt att påpeka att tolkningen inte fungerar. Om detta vittnar biträde G: "För klienterna [...] vill inte vara besvärliga. De vill inte att Migrationsverket ska bli

Olika slags tolkar

En **auktoriserad tolk** har testats av Kammarkollegiet både när det gäller kunskaper och färdigheter i tolkteknik och tolketik samt svenska och tolkspråket. Auktoriserade tolkar står under tillsyn av Kammarkollegiet.

Rättstolkar är auktoriserade tolkar som dessutom har gjort ett yrkesprov som bevisar att de har särskilt goda kunskaper i juridik.

En så kallad **utbildad tolk** har genomgått en sammanhållen tolkutbildning på universitet eller inom folkbildningen.

Källa: Kammarkollegiet

arg eller sur. De vill framför allt inte att tolken ska tycka att de är dumma. [...] Men många tolkar tar det ju personligt och går i försvarsställning”.

I vår intervjustudie framkommer att det kan vara känsligt för alla att agera när tolkningen inte fungerar – inte bara för asylsökande och biträden utan också för handläggare. Handläggare B säger att kvaliteten på tolkar varierar och att det vanligaste problemet är att tolken inte talar bra svenska, något som påverkar detaljnivån – ”det är ord som missas och formuleringarna blir konstiga”. Trots dessa tydliga tecken menar hen att det kan vara svårt att avbryta samtalet, eftersom ”man kanske inte vill göra någon ledsen.”

Sociala relationer spelar roll

Att sociala relationer spelar roll i alla typer av mänskliga möten är ofrånkomligt. Även detta är dock något som kan hota rättssäkerheten, inte minst om det leder till att asylintervjuer inte avbryts när det vore befogat. Flera av våra informanter är inne på att det måste finnas strategier att ta till för att hantera detta problem. Ett exempel på en sådan strategi är att biträdet i förväg informerar den asylsökande om att hen kan be om en paus om hen upplever att tolkningen inte fungerar. Under denna paus kan den asylsökande sedan informera biträdet, om hen inte vill säga det själv till utredaren och tolken under pågående intervju. Enligt biträde E är det en fördel om det är den sökande som påpekar att tolkningen inte fungerar – då är chansen större att Migrationsverket avbryter intervjun än om bara biträdet protesterar.

Handläggare E har lång erfarenhet som utredare på Migrationsverket men har de senaste åren arbetat på en annan organisation. Hen menar att de krav som handläggarna har på produktion, det vill säga på att genomföra ett visst antal utredningar i veckan, kan leda till att asylintervjuer inte avbryts trots att tolkningen inte fungerar. En komplicerande faktor, enligt handläggare E, är att asylsökande ibland inte vill avbryta trots att det är uppenbart att tolkningen inte fungerar. ”De kanske vill fortsätta för att de inte vill vänta på en ny utredning. Men då får man ju förklara att ’det här är jättejätteviktigt för ditt ärende så att det inte blir fel.’”

En lösning skulle kunna vara att Migrationsverket alltid gör ljudinspelningar av asylintervjuer. Detta är något som alla biträden i vår forskningsstudie efterlyser.

Tolkbrist och kvalitetsbrister

- ★ Det råder stor brist på auktoriserade tolkar i Sverige, framför allt för vissa språk.
- ★ En av de främsta orsakerna till bristen på auktoriserade tolkar är, enligt Kammarkollegiet, att det inte ställs tillräckligt höga krav i myndigheternas ramavtal. Om myndigheterna inte i första hand efterfrågar och anlitar auktoriserade tolkar leder det till att färre tolkar satsar på att bli auktoriserade.
- ★ I den statliga tolkutredningen (SOU 2018:83) påpekas att det finns kvalitetsbrister i vissa av de tolktjänster som utförs inom offentlig sektor. "Det gäller t.ex. utebliven eller försenad tolk, oskicklighet i yrkesutövandet eller brott mot god tolksed. Sådana avvikelser riskerar den enskildes rätt och innebär kostnader för samhället", står det i utredningens sammanfattning.
- ★ Myndigheter som använder tolktjänster saknar egentliga förutsättningar att avgöra kvaliteten på utförda tjänster.

Kammarkollegiet (Tolkanvändningen i staten. Så skapar bristande kvalitetskrav brist på auktoriserade tolkar, 2017), Tolkutredningen (SOU 2018:83)

Efterlyser ljudinspelningar

Det cirkulerar många historier om när det har gått snett med tolkningen. Asylsökande A berättar om en vän och partikamrat som råkade ut för att tolken under asylintervjun översatte ett centralt ord på ett felaktigt sätt: "När jag läste det skrattade jag. Jag tyckte att det var ett så grovt fel, så jag tyckte 'okej, nu måste det göras någonting'. Så jag skrev ett långt brev där jag förklarade grammatiskt och jag förklarade det här för Migrationsverket och vi skickade brevet till hans advokat. [...] Sedan skrev jag ett andra brev till advokaten. Efter det kunde advokaten övertala Migrationsverket att de ska skicka protokollet... dokumentationen till en tolk eller en översättare, och den andra översättaren översatte också fel, på samma sätt. Och tredje gången [...] efter att vi insisterade och sa 'nej, det kan inte stämma, alltså det är helt löjligt' hittade de en tolk i Stockholm som var svensk men hade utbildat sig, som höll med. Jag vet inte om han läste våra brev där jag hade förklarat..."

Den gången slutade det lyckligt, enligt asylsökande A: "Han fick uppehållstillstånd. Först fick han nej, avslag. Sedan kunde vi driva frågan och vi fick möjlighet till muntlig genomgång i Migrationsdomstol, och Migrationsverket var också kallade. [...] Jag var där. Jag var vittne. [...] Så han fick uppehållstillstånd

Migrationsverkets tolkanvändning

- ★ Migrationsverket beställer tolkar från tolkförmedlingar som myndigheten har avtal med.
- ★ Enligt myndighetens interna riktlinjer ska i första hand auktoriserade tolkar användas i asylutredningar. I andra hand ska tolkar med utbildning från ett lärosäte användas (så kallade utbildade tolkar) och i tredje hand så kallad övrig tolk, som ska vara utbildad och kvalitetssäkrad av tolkförmedlingen.
- ★ I en tredjedel av Migrationsverkets asylsamtal används övrig tolk.
- ★ Om kvalificerade tolkar användes i högre grad skulle det innebära ökade kostnader för tolkning, och Migrationsverket bedömer också att asylsökande skulle få förlängda väntetider.

Migrationsverket, Tolkutredningen (SOU 2018:83)

egentligen, men alltså processen kostar ju pengar.”

En lösning skulle kunna vara att Migrationsverket alltid gör ljudinspelningar av asylintervjuer. Detta är något som alla biträden i vår forskningsstudie efterlyser. I bästa fall kan biträdena själva spela in, men ibland leder det till protester. Biträde E berättar: ”Personer uttrycker sig på olika sätt och då brukar jag vilja ha en inspelningsmaskin med mig, just för att jag på rak arm nog kan veta att det kommer vara en del tolkproblem i det ärendet. Och det uppskattas väl kanske inte alltid, men de flesta gånger har jag fått spela in i alla fall. Någon gång vet jag att det var en tolk som inte ville det. Och en gång var det Migrationsverkets handläggare som sa att hon inte kände sig bekväm med att vi spelade in utredningen. Och det är ju konstigt för det finns ju ingenting som egentligen borde stoppa det, men så kan det vara.”

Vad kan då ett biträde göra om hen blir nekad att spela in asylintervjun? Biträde E berättar om hur hen löste det när utredaren kände sig obehövlig: ”Då sa jag ’okej, men vi fortsätter, men då är det jätteviktigt att allting förs ner i protokollet’ och jag ville att hon skulle skriva ner att hon vägrade att jag skulle få spela in. Man måste ändå hålla en god ton i utredningsrummet och det är troligtvis samma utredare som kommer att fortsätta om jag säger att vi måste avbryta eller något sådant. Och då kan det ju påverka klienten negativt.”

Stress och tidsbrist

Stress och tidsbrist är ytterligare ett problem som flera av våra informanter tar upp. ”Det är så att när jag blir stressad så börjar jag göra misstag på ryska, jag uttrycker inte mina tankar på rätt sätt”, säger asylsökande H, som inte genomförde asylintervjun på sitt modersmål. Asylsökande H upplevde att tolken talade för snabbt. Men hen bad aldrig tolken att tala långsammare: ”Det kändes så stressigt, det fanns liksom inte tid”, säger hen.

Frivilligarbetare A menar att nyanserna lätt går förlorade om samtalet präglas av stress. Hen ser alltid till att ha gott om tid när hen sitter med asylsökande för att lyssna på deras historier och hjälpa dem att förbereda överklaganden. Det krävs att saker och ting berättas om och om igen för att nyanserna ska framträda, menar hen: ”Det gäller att lyssna efter det de inte säger. [...] När de då ska beskriva

Strategier som du som asylsökande kan använda för att minimera tolkningsproblem i asylutredningen:

- ★ Du kan spela in asylintervjun och spara ljudinspelningen. Du kan också be ditt biträde att spela in.
- ★ Det är bra om du har fått öva på att tala genom tolk före asylintervjun. Kan ditt biträde eller någon annan hjälpa dig med förberedelser?
- ★ Säg till om du upplever att tolkningen inte fungerar. Om du inte vill säga detta direkt till tolken kan du be om en paus och ta upp det med ditt biträde. (Till dig som läser detta i egenskap av biträde: tipsa gärna dina klienter om detta tillvägagångssätt i förväg.)
- ★ När namn ska skrivas ner: Skriv först ner namnen själv med de bokstäver du brukar använda. Be handläggaren och ditt biträde att spara det som du har skrivit ner. Därefter kan tolken vid behov translitterera det som du har skrivit, det vill säga skriva namnen med latinska bokstäver om du är van att använda ett annat alfabet.

Tolkning i asylintervjuer – förslag på förbättringar

- ★ Ökad tillgång till kvalificerade tolkar.
- ★ Migrationsverket bör enbart använda auktoriserade tolkar i asylintervjuer.
- ★ Migrationsverket borde regelmässigt spela in asylintervjuer.
- ★ Inför en utbildning för jurister som vill arbeta som offentliga biträden för asylsökande, om vad det innebär att tala genom tolk.
- ★ Även Migrationsverkets utredare bör genomgå utbildning i att tala genom tolk.
- ★ Använd två tolkar parallellt under varje asylintervju – eller låt en annan tolk lyssna på samtalet i efterhand som en kvalitetssäkring.
- ★ Om juristen och handläggaren är väl förberedda, och om handläggaren är inläst på den aktuella landinformationen, får tolken ett lättare jobb.

språk är inte bara ord, det är mycket mer

vad som har hänt så får man väldigt mycket vara lyhörd också för det som sägs mellan raderna och mellan orden och försöka se utifrån att man då vet hur himmelens svårt det är för dem att prata om de här sakerna. Det är väl också ett bekymmer då att Migrationsverket har de där tolkarna. De har inte tid att sitta på det viset som vi gör, för det kräver jättemycket.”

Asylsökande B tar upp en annan aspekt som hen tycker är central: en bra tolk måste också vara insatt i den politiska situationen och händelseutvecklingen i landet som den sökande kommer ifrån.

Känslor kan inte tolkas

Våra informanter har dock flera konkreta förslag på förbättringar av tolksamtalen i asylintervjun, se faktabrutorna. Vissa problem med tolksamtal är svåra att göra något åt – de finns alltid där när man talar genom tolk. Biträde F formulerar det på följande vis: ”Det blir ett mycket plattare samtal. Alltså att tolken förmedlar ju vad som sägs, ofta inte hur det sägs.”

Asylsökande A, som talar ett turkspråk, är inne på samma linje: ”Alltså turkiska språk är inte bara ord, det är mycket mer, du vet ansiktsuttryck, beteende och allting ... Det är ett sådant paket. När du säger att du förstår ... alltså känslan, du får någon känsla av det.” Och där går tolken bet. Det hjälper inte om tolken och den asylsökande delar samma kulturella bakgrund, enligt asylsökande A: ”Grejen är att du pratar inte med tolken, utan du pratar med den här handläggaren, och tolken kan inte tolka känslor, han kan bara tolka språk.”

HANNA SOFIA REHNBERG,
ZOE NIKOLAIDOU & CECILIA WADENSJÖ

Två av de asylsökande som uttalar sig i denna artikel fick uppehållstillstånd i Sverige för mer än tio år sedan. De övriga har gjort sina asylutredningar de senaste tre–fyra åren. Några har fått avslag, några har fått uppehållstillstånd och en person väntar fortfarande på Migrationsverkets beslut.

I nästa nummer av Artikel 14 kommer ett antal erfarna rättstolkare att ge sin syn på problem och möjliga förbättringar knutna till tolkningen i asylintervjuer.